

“भृगुर्नभो विवस्वांश्च” हरिवं० ७४०० चाक्षुषमन्वतरोक्तौ ।
स्वारोचिषमनोः ५ पुत्रभेदे “प्रथितश्च नभस्यश्च नभ
जर्जस्तथैव च” हरिवं० ७४०० स्वारोचिषमन्वतरोक्तौ ।
राघवंश्ये राजभेदे “निप्रधस्य नभः पुत्रो नभः पुत्रो
नभस्य तु” हरिवं० राघवंश्योक्तौ ।

नभःक्रान्तिन् पु० नभः क्रान्तमनेन इति । सिंहे शब्दभा०
नभःप्राण पु० नभसः प्राण इव । पवने त्रिका० ।

नभःसद् पु० नभसि सीदति सद्-क्विप् ७त० । १देवे २ख-
गादौ च । वा विसर्गस्य सत्वे नभसुसुदुभययत् ।

नभःसरित् स्त्री इत० । गङ्गायां त्रिका० वा विसर्गस्य सत्वे
नभसरिदयत् ।

नभःस्थल पु० नभःस्थलमिव यस्य । महादेवे “जर्जरेता जर्ज
रिज्जर्जर्जरायी नभःस्थलः” भा० अतु० १७४० शिवना-
मोक्तौ । शरपरे खरि वा विसर्गलोपे नभस्यलोऽप्यत् ।

नभःस्थित त्रि० ७त० । १गगनस्थिते तारायहादौ २नरकभेदे
ह्रनच० । वा विसर्गलोपे नभस्थितोऽप्यत् ।

नभःसृग् त्रि० नभःसृगति सृग्-क्विप् । गगनसृग्नि ।
वा विसर्गलोपे नभसृग्गण्यत् । किञ्चनत्वात् पदत्वे
कुत्वम् । नभःसृक् । “भवन्ति प्लविता बह्व्यः कौस्त्यश्च
नभसृग्” कामन्द० १ । नभःसृगोऽप्यत् । “नभः-
सृग्गैर्माहोरेः परिचिन्नं महावनम्” भा० द्रो० ५४०

नभग पु० वैवस्वतमनोः १पुत्रभेदे “इत्थाकोर्नभगश्चैव वृष्टः ग-
यातिरेव च” भा० ८।१५२ वैवस्वतवंशोक्तौ । २गगनगे त्रि०
नास्तिभगो यस्य । ३भाग्यहीने त्रि० ।

नभतु त्रि० नभ-हिंसायां वा० अतु० । १हिंसके वेदे स्त्रिवामूढ्
“नभन् प्राप्नुवो नभन्” ऋ० ४।१८।१ नभन्तः हिंसिकाः
भन-वा० अतु० वृषो० । २शब्दकारके उदके पु० निघण्टुः
“पर्वतस्य नभन् रघुच्युतः” ऋ० ६।५८।७ “नभन् नभयते
शब्दकर्मणः नभ्राडितवत् नभनयः उदकानि” भा०
दीर्घान्तः २नद्यां स्त्री निघण्टुः नभन्वा इति तत् पाठा-
न्तरं “प्राप्नुवो नभन्तः” ऋ० ४।१८।७ बह्वचनान्तः ।

नभन्त त्रि० नभ-हिंसायां कनिन् नन्नि हिंसायां साधु यत्,
नभसि हितो वा यत् वृषो० । १आकाशभवे २हिंसके च ।
“गायत् साम नभन्त” यथा वेदार्थे तदाह्वानं स-
र्वत् ऋ० १।१७।१ “हे इन्द्र ! नभन्त नभस्य नभसि
भवं नभोव्यापिनं हिंसकं वा राजसादिकस्य । नभति
वेधकर्म “नभति अर्दतीति बधकर्मस्य गणनात्” भा० ।

नभस्यत्सु न० नभस्यत्सुरिय प्रकाशकत्वात् । स्वये शब्दभा० ।

नभस्यमस पु० नभस्यमस इव । १चन्द्रे २शिलापूमे ३रश्मि
जाते च मेदि० ।

नभस्यर त्रि० नभसि चरति चर-ट । गगनचारिणि १खगे-
२देव गन्धर्वपहादौ । ३नभःस्थायिमात्रे च “निकास-
तप्ता द्विविधेन वज्रिना नभस्यरेण्येन संभृतेन च” कुमा०
“नभस्यरैर्गीतयशाः स लेभे” व्ययेऽष्टमे वा सुतमे विसर्गने
चैकोऽपि पापस्य नभस्यराणां” ज्योतिषम् ।

नभस् न० नद्यते मेघैः नह-बन्धने “नहेर्भश्च” उणा० अचुन-
मचान्तादेशः । १गगने “सोमित्युक्तवतोऽयं शाङ्गिण
इति व्याकृत्य वाचं नभस्तस्मिन्नुत्पत्ति” साधः । २त्रावये
मासि पु० अमरः । बाहुल्येन मेघसम्बन्धात्तस्य तथा-
त्वम् । “नभोनभस्यत्वमन्विता तद्दृशौ” नैष० “नभाश्च
नभस्यश्च याविकाहृत” यजु० १४।१५। “नभोनभस्ययो-
र्दृष्टिमवपदवान्तरं” रघुः । ३मेघे अमरः नभस्यशब्दे
इत्यम् । ४उदके निघण्टुः । ५प्राये इवधे ७पतद्वृत्ते
पु० मेदि० दण्डितशीर्षे शब्दर० ८लम्बतोदयमस्थाने ज्यो-

नभस पु० नभ-शब्दे अमरः । १शब्दाचये गगने । दशममन्व-
न्तरीये २सप्तर्षिभेदे “अङ्गिरा नभसः सत्यः सप्तैव परम-
र्षयः” हरिवं० ७४०० दशममन्वतरोक्तौ ।

नभसङ्क्रम पुंस्त्री नभसं गगनं गच्छति गम-खच् सप्त च ।
खगे अमरः । स्त्रियां जातित्वात् ङीप् ।

नभस्यय पु० नभो मयते मय-गतौ अच् वेदे अयस्ययादि-
न पदत्वम् । आदित्ये “मतोपस्तरणं नभस्ययम्” ऋ० ८।
६।५ “नभस्ययमादित्यम्” मा० । लोके तु नभोमय
इत्येव नभोगे त्रि० ।

नभस्य पु० नभसे मेघाय उदकाय वा साधु यत् । १माद्रप-
दमासे नभःशब्दे उदा० । “प्रथमा च द्वितीया च नभस्यो-
मासि निगदिता” वसिष्ठः । “अथ नभस्य इव त्रिद-
शायुषम्” रघुः । २स्वारोचिषमनोः पुत्रभेदे “प्रथितश्च
नभस्यश्च नभ जर्जस्तथैव च” हरिवं० ७४०० तत्पुत्रोक्तौ
नभसि गगने भवः यत् । ३गगनभवे त्रि० ।

नभस्वत् पु० नभः साधनत्वेनाख्यस्य सतृप् मस्य वा । पवने
अमरः । “आकाशहायुः” इति श्रुतेः वायोराकाशहेतु-
कत्वात् तथात्वम् । “मिलिज्जिमीलं विदधुर्विलोकिता
नभस्वतस्तं कुक्ष्येषु केलयः” नैष० “नभस्वानिव दक्षिणः”
रघुः । २अन्तर्धानस्य पत्य्यां स्त्री ङीप् । “अन्तर्धानो
नभस्वत्यां हविर्दानमविन्दत” भाग० ४।२४।६

नभाक पु० न० भाति भा-पिनाका० आक । १तमसि उज्ज्व-